

Список використаних джерел:

1. European Commission. Annual Report on European SMEs 2022/2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023.
2. OECD. Enhancing the Contributions of SMEs in a Global and Digitalised Economy. Paris: OECD Publishing, 2023.
3. World Bank. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. Washington, DC: The World Bank Group, 2020.
4. European Commission. COSME: Europe's programme for small and medium-sized enterprises.

УДК 338.43:330.131.7:005.334:355.02

*Коломінов А. О.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Бугаєва М. В.)
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький*

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Аграрний сектор є ключовим компонентом економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку, зайнятість у сільській місцевості, експортну виручку та соціально-економічну стабільність регіонів. Проте в умовах воєнних дій, спричинених повномасштабною агресією росії, аграрний бізнес опинився перед безпрецедентними викликами: фізичним знищенням інфраструктури, мінуванням сільськогосподарських угідь, втратою трудових ресурсів, логістичними бар'єрами, а також порушенням міжнародних ланцюгів поставок.

Паралельно з військовими ризиками, аграрний сектор зазнає впливу глобальних викликів – зміни клімату, енергетичних та продовольчих криз, нестабільності на світових ринках, зростання цін на добрива та паливо. Ці фактори суттєво підривають економічну стійкість підприємств, знижують інвестиційну привабливість галузі та загрожують довгостроковій стабільності продовольчої системи країни.

У таких умовах особливої важливості набуває розробка ефективних економічних механізмів, які б дозволили аграрним підприємствам зберігати свою функціональність, адаптуватися до багатовимірних ризиків, підвищувати свою гнучкість, інноваційність і здатність до відновлення.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю реагування на складне й нестабільне середовище, в якому функціонує аграрний бізнес України. Повномасштабна війна призвела до руйнівних наслідків для аграрної галузі: зменшення посівних площ, пошкодження або знищення техніки та складів, труднощів у збуті продукції. Усе це викликає потребу в перегляді існуючих моделей управління та створенні нових адаптивних економічних механізмів, які враховують фактори ризику воєнного та глобального характеру.

Серед глобальних ризиків особливу загрозу становлять нестабільність клімату, дефіцит водних ресурсів, залежність від імпорتنих енергоносіїв і коливання світових цін на продовольство. У поєднанні з внутрішніми проблемами – слабкою фінансовою стійкістю малих і середніх аграрних підприємств, недостатнім рівнем державної підтримки та низьким рівнем технологічної модернізації – це вимагає цілісного стратегічного підходу [1].

Розробка та впровадження ефективних економічних механізмів – таких як гнучке фінансування, аграрне страхування, механізми релокації, логістична підтримка, диверсифікація господарської діяльності, розвиток аграрних кластерів і кооперації – є запорукою збереження аграрного потенціалу країни як під час війни, так і в післякризовий період.

Аграрний сектор України традиційно виступає одним із ключових драйверів економічного зростання, забезпечуючи значну частку валютних надходжень, зайнятості у сільській місцевості та продовольчої безпеки країни. Проте з початком повномасштабної війни у 2022 році функціонування аграрного бізнесу зазнало безпрецедентного тиску як з боку внутрішніх деструктивних факторів, так і внаслідок впливу глобальних ризиків.

Воєнні дії спричинили суттєве скорочення обсягів виробництва в аграрному секторі. Значна частина орних земель, особливо у південних, східних та центральних регіонах, опинилася під тимчасовою окупацією, замінована або зазнала руйнувань. Пошкодження сільськогосподарської техніки, елеваторів, складів і логістичної інфраструктури порушили ланцюги поставок і ускладнили реалізацію продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Водночас втрата доступу до портів Чорного та Азовського морів значно обмежила експортний потенціал.

В умовах високої невизначеності фінансова стабільність аграрних підприємств істотно погіршилася. Зросла собівартість виробництва через подорожчання добрив, пального, насіння та логістичних послуг. Банківські установи демонструють обережність у кредитуванні агросектору, особливо в прифронтових зонах, що ускладнює доступ підприємств до капіталу. Водночас існує дефіцит обігових коштів, зниження рентабельності та відсутність фінансових резервів у малого та середнього бізнесу.

Кадрові проблеми також стали критичними. Мобілізація, переміщення населення, еміграція та небезпека роботи в зонах бойових дій спричинили відтік кваліфікованих кадрів. Це підриває виробничу спроможність підприємств і потребує оперативних рішень щодо адаптації трудових ресурсів.

Окрім воєнних факторів, на аграрний бізнес України продовжують впливати глобальні ризики. Зокрема:

- зміна клімату призводить до нестабільності врожайності, посух, зниження якості ґрунтів;
- волатильність світових цін на продовольство, добрива та енергоносії робить агробізнес фінансово вразливим;
- геополітична нестабільність і порушення міжнародної торгівлі впливають на експортну динаміку [2].

Водночас, аграрний бізнес виявляє певні ознаки стійкості, особливо за рахунок адаптивних стратегій великих агрохолдингів, підтримки міжнародних партнерів, релокації частини підприємств до західних регіонів, розвитку альтернативної логістики (наприклад, експорт через сухопутні шляхи до країн ЄС) та пошуку нових ринків збуту [3].

Таким чином, сучасний стан аграрного бізнесу України визначається поєднанням глибокої вразливості та часткової адаптаційної здатності, що вимагає активізації зусиль держави, міжнародної спільноти та самих учасників ринку для створення ефективних економічних і інституційних механізмів підвищення стійкості аграрного сектору в умовах багатомірної кризи.

З урахуванням визначеної ситуації, ми можемо сформулювати та обґрунтувати економічні механізми підвищення стійкості аграрного бізнесу в умовах воєнних дій та глобальних ризиків:

1. Фінансово-кредитний механізм підтримки. Суть механізму: забезпечення аграрних підприємств доступом до фінансових ресурсів на пільгових умовах для збереження ліквідності, підтримки виробничого циклу та інвестування в адаптаційні технології. Інструменти реалізації: – пільгове кредитування за державними гарантіями (особливо для МСП); – податкові канікули або відтермінування сплати податків у зонах активних бойових дій; – механізми субсидування відсоткових ставок; – аграрні облігації та спеціальні фонди для стабілізації ліквідності. Обґрунтування: у воєнний час підприємства часто втрачають джерела прибутку, а комерційні банки знижують рівень кредитування через високі ризики. Тому інтервенція держави є необхідною для уникнення банкрутств та збереження виробництва.

2. Механізм аграрного страхування та гарантування ризиків. Суть механізму: мінімізація втрат аграрних виробників внаслідок бойових дій, кліматичних катастроф або зриву ланцюгів постачання шляхом запровадження ефективної системи страхування. Інструменти реалізації: – запровадження державної підтримки страхових премій; – створення гарантійного фонду компенсації втрат від воєнних дій; – міжнародне перестраховування з залученням донорських структур (наприклад, Міжнародної фінансової корпорації). Обґрунтування: страхування в агросекторі України є недостатньо розвиненим, але в умовах високих ризиків воно стає базовим елементом захисту інвестицій та виробництва.

3. Логістично-інфраструктурний механізм. Суть механізму: забезпечення безперебійного транспортування сільськогосподарської продукції, ресурсів і техніки за умов зруйнованої інфраструктури та блокування портів. Інструменти реалізації: – розвиток альтернативних логістичних коридорів (залізниця, автотранспорт до кордону з ЄС); – підтримка будівництва мобільних зернохранилищ та логістичних хабів у безпечних регіонах; – цифрові платформи для координації перевезень. Обґрунтування: порушення традиційної логістики призводить до втрат продукції, зриву експортних контрактів і зниження доходів. Альтернативна логістика – ключ до ринків збуту.

4. Інституційно-коопераційний механізм. Суть механізму: об'єднання агровиробників для спільного використання ресурсів, зниження трансакційних витрат і підвищення ефективності управління в умовах нестабільності. Інструменти

реалізації: – розвиток аграрних кооперативів; – створення інтеграційних кластерів з залученням місцевих громад; – публічно-приватне партнерство у відновленні аграрної інфраструктури. Обґрунтування: малі та середні господарства мають обмежені ресурси для виживання у кризових умовах. Кооперація посилює їхню переговорну позицію та адаптаційну здатність.

5. Технологічно-інноваційний механізм. Суть механізму: впровадження новітніх технологій для підвищення ефективності виробництва, енергетичної незалежності та адаптації до кліматичних змін. Інструменти реалізації: – стимулювання використання дронів, GPS-навігації, smart-агротехнологій; – грантові програми на відновлювану енергетику (сонячні батареї, біогаз); – цифровізація аграрного обліку, дистанційний моніторинг полів. Обґрунтування: інновації дають змогу компенсувати кадровий дефіцит, знизити витрати та покращити управління ризиками, особливо в обмежених умовах доступу до територій.

6. Соціально-трудова механізм. Суть механізму: підтримка людського капіталу в аграрному секторі через гнучкі моделі зайнятості, соціальний захист і професійну адаптацію. Інструменти реалізації: – тимчасове працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в агросфері; – програми перекваліфікації та цифрової освіти для аграріїв; – фінансова підтримка роботодавців у зонах ризику. Обґрунтування: людський фактор є критичним ресурсом у виробництві. Підтримка персоналу забезпечує не лише виробничу стабільність, а й соціальну згуртованість у кризових регіонах.

Висновки. Комплексне впровадження зазначених економічних механізмів дозволяє не лише підвищити стійкість аграрного бізнесу в умовах воєнних дій та глобальних ризиків, але й створити підґрунтя для його структурної модернізації, відновлення після війни та конкурентоспроможного розвитку в умовах нової економічної реальності.

Список використаних джерел:

1. Осіпова А.А. Аспекти реалізації державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-31>.
2. Вдовенко Л.О. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82>.
3. Бойко В.О., Бойко Л.О. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27>.